

povlačenja komunikacije." U religioznoj komunikaciji odnos između pisca i čitaoca je takav da čitalac prosto ne samo da "neposredno reprodukuje" ono što je rečno kao eho u svojim mislima, već "iznutra ga ponavlja" tako da ono ponovo zvuči u njemu. U religioznom diskursu ono što je rečeno je ono čitaoca.

Za razliku od ekperimenta, u religioznom diskursu pisac ne priziva ponovo čitaočevu komunikaciju, već se povlači od teksta na način da u trenutku prisvajanja tekst postaje čitaočeva komunikacija sa sobom uz pomoć govornika. Ovo postaje posebno jasno u slici pozorišta koju estata navodi u *Ili-ili*. U *Ili-ili* osoba A koristi ovu sliku da predstavi neadekvatnost ekstetske komunikacija. U pozorištu je izbila vatra, klovana je istrčao da upozori publiku i svi su mislili da je u pitanju šala – isto može biti sudbina i pseudonimnih dela.

Kjerkegor u tekstu "Čistota srca" daje obrnutu sliku. Religiozni čitalac ovde nije posmatrač, već glumac, a pisac je njegov sufler. Dakle, eksperiment kao kušajuće povlačenje komunikacije ogovara situaciji klovna - ova komunikacija ne do kraja uspeva, jer je odnos spram čitaoca onaj estetskog posmatrača, kod govori postavljaju čitaoca spram boga, ali ne u smislu da je bog predmet razmatranja, već u smislu da čitalac vidi sebe tako da je viđen od boga. Samim tim se menja odnos autora i čitaoca - ako u psudonimnom, estetskom stvaralaštvu autor govori čitaocu, u religioznim govorima on govori kroz njega.